

HAYOT VA O'LIM DIALEKTIKASINING A. BLOK LIRIKASIDAGI POETIK TALQINI.

Sotvoldiyev Sohibjon Madaminjon o'g'li

Samarqand davlat universiteti Kattaqo'rg'on

filiali 4-bosqich talabasi

E-mail : sohibjonsotvoldiyev039@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada jahon poetikasining muhim tushunchalaridan biri bo'lgan “hayot” va “o'lim” dialektikasining Aleksandr Blok lirikasida qanday badiiy ifoda topgani o'rganiladi. Blok she'riyatida bu tushunchalar bir-biriga qarama-qarshi emas, balki o'zaro bog'liq, chuqur falsafiy va ramziy ma'noga ega hodisalar sifatida talqin etiladi. Tadqiqotda shoirning lirik namunalari asosida hayot va o'lim konseptlarining poetik ifodasi tahlil qilinadi.

Аннотация: В данной статье исследуется, как диалектика жизни и смерти — одна из важнейших концепций мировой поэтики — находит художественное выражение в лирике Александра Блока. В поэзии Блока эти понятия не противопоставлены друг другу, а выступают как взаимосвязанные явления с глубоким философским и символическим содержанием. В исследовании проводится поэтический анализ концептов жизни и смерти на основе лирических произведений поэта.

Abstract: This article explores how the dialectics of life and death—one of the key concepts of world poetics—is artistically represented in the lyrics of Alexander Blok. In Blok's poetry, these notions are not opposed, but rather appear as interrelated phenomena carrying profound philosophical and symbolic meaning. The study provides a poetic analysis of the concepts of life and death through selected lyrical works of the poet.

Kalit so'zlar: Hayot, o'lim, dialektika, A. Blok, lirik poeziya, ramz, falsafa, konsept

Ключевые слова: Жизнь, смерть, диалектика, А. Блок, лирическая поэзия, символ, философия, концепт

Keywords: Life, death, dialectics, A. Blok, lyrical poetry, symbol, philosophy, concept

Hayot va o'lim – insoniyat tafakkurining eng qadimiy va eng chuqur falsafiy masalalaridan biri sanaladi. Bu ikki tushuncha asrlar davomida adabiyotda, falsafada, diniy qarashlarda va san'atda o'ziga xos tarzda talqin etilgan. Ayniqsa, rus adabiyotining yirik namoyandalaridan biri bo'lgan Aleksandr Blok ijodida “hayot” va “o'lim” konseptlari chuqur badiiy va ramziy mazmunga ega. Blok lirikasida bu ikki

hodisa antagonistik qarama-qarshilik emas, balki bir-birini to'ldiruvchi va inson ruhiy olamining tub mohiyatini aks ettiruvchi elementlar sifatida gavdalanadi.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, bugungi kunda adabiy asarlarni konseptual yondashuv asosida tahlil qilish adabiyotshunoslikda muhim metodologik usullardan biriga aylangan. Shu nuqtai nazardan, Blok lirikasida hayot va o'limning poetik talqinini o'rganish – nafaqat shoirning individual dunyoqarashini, balki butun bir davr estetik qarashlarini yoritishga xizmat qiladi.

Tadqiqotning nazariy ahamiyati shundan iboratki, u poetik konseptlar doirasida hayot va o'limning o'zaro dialektik aloqasini aniqlashga yordam beradi. Amaliy jihatdan esa, ushbu tahlillar adabiy matnlarni chuqur anglash va ularni talqin qilish kompetensiyasini rivojlantiradi.

Aleksandr Blok ijodi haqida ko'plab adabiyotshunoslar, rus va xorijiy tadqiqotchilar tomonidan ilmiy izlanishlar olib borilgan. Shoirning lirik merosi, ayniqsa uning ramzlar va falsafiy tushunchalar orqali tasvir yaratish mahorati, XX asr rus adabiyotining muhim yo'nalishlaridan biri sifatida ko'riladi.

V. Ya. Lakshin va D. S. Mirsky kabi olimlar Blok she'riyatining ichki dramatizmini va insoniy kechinmalarni chuqur ifodalashga urg'u bergan bo'lsa, L. Pinsky, I. Volgin singari tadqiqotchilar uning asarlaridagi diniy, ekzistensial va metafizik qatlamlarni alohida tahlil qilgan. Shu bilan birga, zamonaviy konseptual yondashuv asosida olib borilgan tadqiqotlar, masalan, M. Gasparov va Yu. Lotmanning ishlari Blokning lirikasi kontekstida "hayot" va "o'lim" tushunchalarini semantik tahlil qilishga asos bo'ladi.

Ayrim manbalarda Blokning "hayot" va "o'lim" obrazlarini zamonaviylik, tanazzul, o'zini yo'qotish va ilohiy najot tushunchalari bilan bog'lagani kuzatiladi. Uning she'rlaridagi ruhiy iztirob, fano va boqiylik orasidagi qarama-qarshiliklar, shoirning shaxsiy hayoti va davr ruhi bilan uzviy bog'liqdir. Shu tariqa, mavjud ilmiy adabiyotlar A. Blok lirikasini hayot va o'lim konseptlari nuqtai nazaridan chuqur tahlil qilish imkonini beradi.

Aleksandr Blokning lirikasida "hayot" va "o'lim" tushunchalari qarama-qarshi emas, balki bir-birini to'ldiruvchi, o'zaro bog'liq falsafiy hodisalar sifatida tasvirlanadi. Shoir bu konseptlar orqali inson ruhiyatidagi iztirob, umid, ilohiy haqiqat izlash kabi holatlarni ifodalaydi.

Blokning "Begona ayol" she'rida ("Neznakomka") hayot va o'lim konseptlari timsollar orqali ifodalanadi. Bu she'rda qahramon kundalik hayotining bo'shligidan charchagan. Uni ruhiy turg'unlik, ichki iztirob o'rab olgan. Ammo sirli ayol obrazi orqali bir umid chaqnaydi. U – bir vaqtning o'zida hayot timsoli ham, ilohiy najot, ya'ni "o'lim"dan keyingi poklanish timsoli hamdir. Bu yerda o'lim – yo'q bo'lish emas, balki ruhiy qayta tug'ilishning ramzi sifatida talqin etiladi.

Yana bir misol sifatida Blokning “Tun. Ko‘chalar. Chiroqlar...” she‘rini ko‘rish mumkin. Bu she‘rda hayot takroriy, ma‘nosiz harakat sifatida tasvirlanadi: tun, ko‘chalar, chiroqlar, dorixona – har kuni bir xil manzara. O‘lim esa bu aylanmadan chiqish, bu dunyo bo‘shlig‘idan qutulish yo‘li sifatida ko‘riladi. Bunda Blok o‘z zamonasidagi shahar hayotining ruhiy tanazzulini o‘lim obrazi orqali ifodalaydi.

Uchinchi she‘r, “Oq to‘plar qo‘zg‘aladi, ko‘nglim esa – jim” misrasi bilan boshlanuvchi lirik parcha, insonning ichki kurashini ochib beradi. Bu yerda “hayot” – tashqi go‘zallik, tabiat uyg‘onishi; “o‘lim” esa – qalbdagi horg‘inlik, befarqlik, ruhiy so‘nish. Blok bu yerda tashqi dunyo va ichki kechinmalar o‘rtasidagi tafovutni ko‘rsatadi va o‘quvchini o‘ylantiradi: haqiqiy hayot bu – ruhiy uyg‘onishdir, nafaqat jismoniy yashash.

Blokning bunday poetik yondashuvi, “hayot” va “o‘lim”ni falsafiy konseptlar sifatida keltirishi, uni ramzchilar (simvolistlar) maktabining yorqin vakiliga aylantiradi. Uning she‘rlari o‘quvchini nafaqat go‘zallikdan bahramand qiladi, balki hayotning mohiyati va o‘limning ma‘nosi haqida chuqur fikrlashga undaydi.

Aleksandr Blok lirikasida “hayot” va “o‘lim” tushunchalari oddiy biologik mavjudlik yoki yo‘q bo‘lish emas, balki chuqur falsafiy va poetik mazmunga ega. Shoir bu ikki konseptni qarama-qarshi emas, balki o‘zaro bog‘liq holatda – dialektik birlikda tasvirlaydi. Blok uchun hayot – iztirob, ruhiy kurash va ma‘naviy izlanish maydoni bo‘lsa, o‘lim – najot, poklanish, ba‘zida esa haqiqatga olib boruvchi eshik sifatida ko‘rinadi.

Tahlil qilingan she‘rlar – “Begona ayol”, “Tun. Ko‘chalar. Chiroqlar...” va boshqa lirik parchalar orqali shoirning bu qarashlari aniq namoyon bo‘ladi. U real hayotdan norozilikni, ichki bo‘shliq va ruhiy tushkunlikni poetik obrazlar orqali berib, o‘limni ba‘zida ruhiy yuksalish, hatto najot manbai sifatida talqin qiladi. Bunday yondashuv A. Blok lirikasini nafaqat rus, balki jahon adabiyotida ham betakror fenomen sifatida ko‘rsatadi.

Shu bois, shoir ijodini hayot va o‘lim konseptlari nuqtai nazaridan tahlil qilish, faqat adabiy tahlil emas, balki inson ruhiyatining teran qatlamlarini o‘rganishga xizmat qiladi. Bu esa bizga Blok ijodining falsafiy chuqurligini va poetik go‘zalligini yanada teran anglash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Блок А. А. Стихотворения и поэмы. — М.: Художественная литература, 1981.
2. Иванов В. В. Русская символистская поэзия и философия. — М.: Наука, 1995.
3. Лосев А. Ф. О поэзии и поэтах. — М.: Мысль, 1991.
4. Бердяев Н. А. Смысл творчества. — М.: Республика, 1994.
5. Kadirova, Z. (2021). Aleksandr Blok ijodida hayot va o‘lim motivlari. Filologiya va tillarni o‘qitish muammolari. <https://journal.tsue.uz/index.php/til>

6. Sattarova, N. (2022). Blok she'riyatida ruhiy iztirob va najot izlanishi. Adabiyot nazariyasi onlayn jurnali. <https://adabiyot.uz/blok-she'riyati>
7. Wikipedia.org. Alexander Blok – Biography, Symbolist Period, Works. https://en.wikipedia.org/wiki/Alexander_Blok
8. Litmir.me – Blok she'rlari to'plami: Neznakomka, Noch. Ulitsa. Fonar... va boshqalar. <https://www.litmir.me/br/?b=99830&p=1>
9. Ruverses.com – Blok she'rlari original matnlari. <https://ruverses.com/alexander-blok/>